

Halikarnas Balıkcısı'nın Mavi Sürgün Adlı Eserinden Hareketle Türkiye Türkçesinde Önvaryım Tetikleyicileri

Ceren OĞUZ KABADAYI
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ceren.oguz@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-6626-2009

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1514005

Geliş Tarihi: 10.07.2024

Revize Tarihi: 16.10.2024

Kabul Tarihi: 26.11.2024

Atıf Bilgisi

Oğuz Kabadayı, C. (2024). Halikarnas Balıkcısı'nın Mavi Sürgün adlı eserinden hareketle Türkiye Türkçesinde önvaryım tetikleyicileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 767-780.

ÖZ

İletişimde görev alan dilsel ifadeler sadece yüzeysel yapı ile sınırlı değildir. Tümceler, görünürde taşıdığı anlamın yanı sıra farklı şekillerde, görünenden daha fazla ileti de taşıyabilir. Bu ileti çoğu zaman açıklıktan uzaktır. Bu tür örtük ifadelerden biri de önvaryımdır. Değerlendirme yöntemlerine göre farklı açılardan incelenmesi mümkün olsa da önvaryım kavramı çalışmada anlamsal bir yönden ele alınmaktadır. Önvaryım, kendisini iletişimin her iki tarafında da bilinir duruma getiren unsurlara göre türleri ayrılmaktadır. Tümcede çeşitli ekler, sözcük türleri veya yan tümceler şeklinde karşımıza çıkarak tümcedeki örtük anlamı üstlenen unsurlar önvaryım tetikleyicileri olarak adlandırılır. Bunlar, tümcede örtük olarak sunulan arka plan bilgisini alıcı ile gönderici arasında görünür kılmakla görevlidir. Tümcedeki kullanım şekillerine ve sayılarına bağlı olarak bir tümcede bir veya birden çok önvaryımın okuyucuya veya dinleyiciye aktarılması mümkündür. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde önvaryım türleri ve önvaryım tetikleyicileri olarak kullanılan unsurlar üzerinde durulmuştur. Çalışmada örneklem olarak Halikarnas Balıkcısı'nın "Mavi Sürgün" adlı eserinden yararlanılmıştır. Buradan elde edilen veriler vasıtasıyla varoluşsal, sözlüksel ve yapısal önvaryım tetikleyicileri ve bu unsurların kullanımı neticesinde ortaya çıkan önvaryım türleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Örtük anlam, önvaryım, önvaryım türleri, önvaryım tetikleyicileri, Halikarnas Balıkcısı.

Presupposition Triggers in Turkish Based on Halikarnas Balıkcısı's Mavi Sürgün

ABSTRACT

Linguistic expressions in communication are not limited to the surface structure. Sentences can also carry more messages than what is apparent in different ways. This message is often unclear. One of such implicit expressions is presupposition. There are different perspectives, but the assumption is examined semantically in the study. Presupposition is classified according to the elements that make it known on both sides of the communication. Elements that gain implicit meaning through various suffixes, word types or clauses in a sentence are called presupposition triggers. These are responsible for making the background information implicit in the sentence visible to the sender and receiver. Depending on the structure of the sentence, it is possible to convey one or more presuppositions to the reader in the sentence. This study was prepared on the types of presuppositions in Turkish language and the elements used as presupposition triggers. The work "Mavi Sürgün" by Halikarnas Balıkcısı was used as a sample in the study. Based on the sentences used in this novel, the types of presuppositions and the triggers of existential, lexical and structural presuppositions are explained.

Keywords: Implicit meaning, presupposition, types of presuppositions, presupposition triggers, Halikarnas Balıkcısı.

Giriş

Dil hem yapısal hem de anlamsal olarak görünenin ötesinde bir zenginliğe sahiptir. Yapısal anlamda incelendiğinde yüzeysel yapının ardındaki derin yapıdan, anlamsal boyutta ele alındığında ise görünen anlamın art alanındaki örtük anlamdan bahsetmek mümkündür. Gerek sözlü gerek yazılı iletişimde kullanılan ifadeler, bu örtük anlamlar aracılığıyla alıcının bildiği kabul edilen birtakım bilgileri ihtiva eder. Dile getirilmeyen bu bilgiler, iletişimin her iki tarafınca doğruluğu kabul edilen, art alana yerleşmiş varsayımlardır. Dolayısıyla bünyesinde herhangi bir önvaryım tetikleyicisi barındıran tümceler biri önvaryım biri de bilgi olmak üzere en az iki yargı içerir. Tümcenin bünyesinde sakladığı bu çoklu anlam yapıları için Bozdoğan (2022, s. 33), bu yapıların bağdaşıklık ölçütünün alt başlıklarından biri olan *örtük yapı* (implicit structure) içerisinde incelendiğini söyler.

Buna göre örtük yapının başlıca alt başlıkları ise şöyledir: *çıkartım* (inference), *sezdirim* (implicature) ve *önvarsayım* (presupposition). Bu kavramlara *gerektirim* ve *karşıolgusallık* da eklenebilir.

Dilde varsayımların bir karşılığının olması, tümcenin görünen yapısının ardında konuşuculara ait bilgilerin de var olduğunun bir göstergesidir. İletişimin iki tarafı da bu bilgilere sahipse veya tümce örtük bir şekilde bu bilgiyi alıcıya sunuyorsa tümcenin yapısında yer almayabilir. Bunun sebeplerinden biri dilin temel prensiplerinden dilde en az çaba yasası olmalıdır. Nitekim Karaoğlu (2022, s. 193) da bu durumu “dilde en az çaba yasası” ile ilişkilendirerek konuşucu/yazar ve dinleyici/okur arasındaki iletişimin sürdürülmesi için iletişimde önvarsayımların baş gösterdiğini ifade eder. Bozdoğan (2022, s. 33) ise bu anlamları metnin derin yapısında var olan ve göndericinin (yazar/konuşmacı) açıkça iletmediği hâlde alıcıya (okuyucu/dinleyici) bir şekilde iletilen çoklu anlam yapıları olarak izah eder.

Önvarsayımın söyleme bağlı olarak açığa çıkması edimbilimsel bir işleve dayanmaktadır. Yılmaz “Konuşucunun örtük bıraktığı veya dil ekonomisinden dolayı kısalttığı önermeler, alıcı tarafından bütüncül bir bakış içerisinde algılanır. Mantık kuramlarına karşıtlık teşkil eden *edimbilimsel önvarsayım* (pragmatic presupposition), doğruluk koşullu olmayıp, içinde bulunulan durumun ön koşuluna ya da konuşanın/dinleyenin bakış açısına dayanmaktadır.” der (2021, s. 117). Seuren de (1994, s. 3311) klasik mantığın dışında kalan her şeyin pragmatik olduğundan bahseder ve söyleme ilgili bilgileri de bu şekilde nitelendirir. Bu görüşe göre önvarsayımı da mantık dışı tutarak tamamen pragmatik olarak kabul eder.

Önvarsayım Kavramı

Önvarsayım kavramı, ilk olarak felsefe içinde ele alınmış, sonraları dilbilimciler tarafından üzerinde geniş incelemeler yapılarak tümce anlamına yönelik incelemeler ve kullanım tabanlı çalışmalar için açıklanması gereken birincil değişken konumuna gelmiştir (İşsever, 1995, s. 19). Dolayısıyla çalışmada anlamsal boyutta ele alınan söz konusu kavram, felsefe ve mantık alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu alanlardaki veriler de kavramın eski tarihlere dayandığını göstermektedir.

İleti aktarımı her zaman açık bir şekilde sağlanmaz. Gönderici ve alıcı arasında gerçekleştirilen ileti aktarımında, kurulan sözcede açık bir şekilde söylenenlerin dışında örtük birimler vardır. İletişimin devamlılığını sağlayan bu örtük birimler, önvarsayım olarak nitelendirilir (Aydoğdu, 2023, 1410). Hirik (2023b, 92) de konuşurların karşılıklı bilgi ve görüş aktarımında kimi zaman açık yolları denerken kimi zaman da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde örtük anlatımlara başvurduklarını ifade eder. Önvarsayım aracılığıyla ulaşılan bu örtük anlam taraflarca kabul edilen bir ortak yargı olarak karşımıza çıkar. Konuyla ilgili olarak Aydoğdu (2023, s. 1429), “Örtük anlamın temelinde, gönderici ve dinleyici arasında ortak bilgi vardır. Gönderici, dinleyicinin iletişime girdikleri konu hakkındaki bilgileri önceden bildiğini varsayarak sözcenin içine ön kabuller gerektiren ifadeler yerleştirir. Önvarsayım olarak nitelendirilen bu bilgiler, bireysel ve toplumsal iletişimin sağlıklı bir şekilde devamı için zorunludur. İletişimin ön koşulu olan önvarsayım; sözcedeki sözlüksel, sözdizimsel yapı ve bağlamla ilişkili bir kavramdır.” demektedir. “Dilbilim Sözlüğü”nde *önsayıltı/önvarsayım* kavramı “Bir sözcede açık olarak dile getirilmeyen ancak konuşmacı tarafından var olduğu peşin olarak kabul edilen durum ya da durumlara ilişkin bütün arka plan bilgisi; ör. ‘Cüzdanim nerede?’ şeklinde düzenlenmiş bir soru, konuşmacının bir cüzdana sahip olduğunu, bu cüzdanın yerini konuşma anında bilmediğini, karşısındaki dinleyicinin söz konusu cüzdanın nerede olabileceğine ilişkin bir fikrinin olabileceğini düşündüğünü vb. önsayıltı olarak ifade eder.” şeklinde açıklanır (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 204). Kamp (2013, s. 455) “Önvarsayımlar; dilin bir sözcenin, söylemin veya metnin alıcısını amaçlanan anlama doğru yönlendirmek için kullandığı değerli araçlardır.” şeklinde daha genel bir tanımlama yaparken Aşkın Balcı (2018, s. 100) önvarsayımı “konuşucunun, iletişim sırasında dinleyicinin önceden bildiğini düşündüğü bir bilgiyi onunla ilgili önbilgiye dayanarak çıkarımsal olarak sağlamak; aslında metin bağdaşıklığını daha iyi açıklamak için kullanılan bir kavram” olarak tanımlamaktadır.

Önvarsayım kavramını tümce ile ilişkilendirmek bizi doğrudan bağlama götürür. Tümceden ulaşılabilecek bir örtük anlam göndericinin ve alıcının aynı anda aynı ön bilgiye sahip olmaları kaidesiyle bağlama göre değişiklik gösterebilir. Bu konuyla ilişkili olarak Bozdoğan (2022, s. 22) “Önvarsayımlar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda *bağlam* (context) önemli bir yer tutmaktadır ve tanımlarda da bu örtük bilgi aktarımının sağlanabilmesi için gönderici (yazar/konuşucu) ile alıcı (okuyucu/dinleyici) arasında ortak olan bir bilgi zemininin olması gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü gönderici, iletmek istediği bir ifadeyi sunduğunda, o ifadenin daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi açısından karşısındakinin belirli bir bilgi birikiminin olduğunu varsayar.” demektedir. Hirik (2023a, s. 353) ise çalışmasında bu duruma ilişkin şu ifadelerle yer verir: “İçerdiği tüm gerektirmeleriyle birlikte önvarsayım içeren bilgiler hiçbir zaman konuşurunun asıl söylemek istediği durumu yansıtmamaktadır. Bilgiyi sunma ve bunu vurgulama ya da odağa almama bakımından ikincil düzeyde kalan odaklı olmayan önvarsayımlar, bu özelliğinin yanı sıra tümcenin, sözcenin, metnin içine ya da geçmiş yaşantılar ve deneyimler gibi eskicil bilgilere gönderimde bulunmaktadır.”

Burada değinilmesi gereken bir husus da bir tümcenin birden fazla örtük anlam barındırabilmesidir. Türkçenin tümce yapıları da çeşitli eylemler, belirteçler, eylemsiler vb. unsurlar vasıtasıyla bu duruma kolaylıkla imkân vermektedir. Kamp (2013, s. 456), bunun için “önvarsayımsal çokluk” terimini kullanır. Buna göre doğal dildeki tümceler genellikle sadece bir önvarsayıma değil, aynı anda birden fazla önvarsayıma yol açar.

Önvarsayım birden fazla bakış açısıyla ele alınabilir. Yılmaz (2021, s. 117), önvarsayım konusuna bütüncül bir şekilde değil anlamsal ve edimbilimsel olmak üzere farklı açılardan bakmak gerektiğini; anlambilimsel önvarsayımın gerçeklik koşulları ile ilgili olduğunu ancak edimbilimsel önvarsayımın içinde bulunulan durumun önvarsayımına ve bakış açısına dayandığını ifade eder.

Heim (1990, s. 3), önvarsayım kavramını birkaç farklı yönden ele alır. Buna göre;

- Belirli tanımlamaların varoluş ön kabulleri vardır.
John kardeşi ile konuştu. (>> John’un kardeşi var.)
- Belirli bir eylem sınıfı, bazı önermelerin doğruluğunu varsayar.
John kaybolduğunu fark etti. (>> John kayboldu.)
- Belirli eylemler, referans süresinden önceki veya sonraki zamanlarda gömülü önermenin doğruluğuna veya yanlışlığına ilişkin bazı şeyleri varsayar.
Yağmur durdu (saat 5’te). [>> Yağmur yağıyordu (saat 5’ten önceki bir süre boyunca).]
- Bazı sözcükler, *da* gibi, ileri sürdükleri önermeye benzer başka belli önermelerin doğruluğunu varsayar.
John da gelecek (John’a odaklanılarak konuşuldu). (>> John’dan başka biri daha gelecek.)

Önvarsayım kavramı yer yer gerektirim ile ortak bir noktada kesişebilir. Önvarsayımın gerektirim kavramı ile ilişkisini İşsever (1995), konuyla ilgili çalışmasında şöyle örnekler:

- a. Orhan sınıfını geçmeyi başardı.
- b. Orhan sınıfını geçti. (*gerektirim*)
- c. Orhan sınıfını geçmeye çalıştı. (*önvarsayım*)

Önvarsayım ve gerektirim kavramlarını birbirinden ayırabilmek için tümceye bir olumsuzluk testi (negation test) uygulanmıştır. Bu testin sonucunda (a)’nın gerektirimi olan (b) geçerliliğini kaybetmekte, önvarsayımı olan (c) ise geçerliliğini korumaktadır. Buna göre önvarsayımı gerektirimden ayıran şey olumsuzluk testinden etkilenmemesidir. “Orhan sınıfını geçmeyi başaramadı. Aslında bunu denemedi bile.” tümcesi ise olumsuzluk testiyle ilgili bir sorunu ortaya koymaktadır. Bu durumda gerektirim gibi önvarsayım da geçerliliğini koruyamamaktadır (İşsever, 1995, 20). Önvarsayım ve gerektirim arasındaki ayrımı Belek (2023a, s. 12), önvarsayımın konuşuculara gerektirimin ise tümcelere ait olduğu şeklinde izah eder. Anlamsal önvarsayım kuramında görülen böylesi birtakım boşlukların doldurulmaya çalışılmasıyla kullanımsal önvarsayım (pragmatic presupposition) kavramı geliştirilmiştir. Anlamsal önvarsayımda önermelerin doğruluk değerleri önemli bir yer tutarken kullanımsal önvarsayım kuramı için asıl önemli olan, konuşucu ve dinleyici

tarafından paylaşılan ortak bilgi (mutual knowledge) ve üretilen sözcenin konuşma bağlamına olan uygunluğudur (İşsever, 1995, s. 22).

Önvarsayımlar; tümcelerinde yapıda -yüzey yapıda- yer almadığından bu örtük anlamı üstlenebilmek için çeşitli unsurlara ihtiyaç duyar. Bu da önvarsayımların nasıl ortaya çıktığı sorusunu doğurur. İşsever (1995, ss. 23-24), bu soruyu şu şekilde yanıtlar: “Bağlamın özellikleri ve konuşucu/dinleyici ilişkisi, önvarsayımların oluşmasında önemli olan etkenlerdir. Bunun yanı sıra dilsel sözcüklerin önvarsayımlarını belirleme güçleri bulunmaktadır. Bunlara önvarsayım tetikleyicileri (presupposition triggers) adı verilir. Örneğin ‘İstanbul’dan bugün geldim.’ tümcesinde ‘bugün’ belirteci aracılığı ile “Daha önce (dün, önceki gün vb.) İstanbul’daydım.’ varsayımı açığa çıkmaktadır. Benzer şekilde ‘Hocam, şu kitabı bana verir misin? Yani verir misiniz?’ tümcesinde ‘yani’ bağlacı vermiş olduğu düzeltme iletilisiyle konuşucunun bağlamda değiştirmek veya silmek istediği bir şey olduğunu önvarsaymaktadır.”

Önvarsayım Türleri

Çeşitli çalışmalarda tümcelerinde anlamda gizlediği önvarsayımlar, ortaya çıkış şekillerine bağlı olarak sınıflandırılmış ve önvarsayım türleri ortaya konulmuştur. Buna istinaden Yule (1996, s. 30) “Konuşurların varsayımları nasıl ifade ettikleri çözümlendiğinde önvarsayımların çok sayıda sözcük, ifade ve yapıyla ilişkilendirildiği görülür.” der ve bu türleri *varoluşsal önvarsayım*, *olgusal önvarsayım*, *olgusal olmayan önvarsayım*, *sözlüksel önvarsayım*, *yapısal önvarsayım* ve *karşıolgusal önvarsayım* şeklinde sıralar. Bu önvarsayım türlerini çalışmada örnekleme oluşturmak üzere ele alınan eser üzerinden aşağıdaki tümcelerle örnekleme mümkündür.

a. Varoluşsal Önvarsayım

Varoluşsal önvarsayımında tümcedeki ifadelerden herhangi birinin kullanılmasıyla konuşmacının adı geçen varlıkların varlığına bağlı olduğu varsayılır (Yule, 1996, s. 27).

Hiçbir zaman o kapı, kapının çerçevesi, kapının önündeki basamak ve basamağın önündeki kaldırım taşları, gözüme bu kadar tatlı tatlı görünmediydi (s. 53).

>> Kapının önünde basamak var.

>> Basamağın önünde kaldırım taşları var.

Çantamı karyolanın yanına koydum ve paltomu şiltenin üzerine attım (s. 60).

>> Konuşurun çantası ve paltosu var.

Trende öteki yolcuların konuşmalarına kulak misafirliği ettim (s. 100).

>> Trendeki öteki yolcular konuşuyordu. / Trende konuşan yolcular var.

b. Olgusal Önvarsayım

Bu başlık altında *bil-*, *farkına var-*, *pişman ol-*, *memnun ol-* gibi belirli eylemlerin ardında önceden belirlenmiş çeşitli bilgilerin varlığı kabul edilir (Yule, 1996, s. 27). Aydoğdu (2023, s. 1414) ise bu kavram ile ilgili olarak göndericinin ifade ettiği sözcenin doğruluğunun kabul edildiği durumlarda ortaya çıkan olgusal önvarsayımlarda, göndericinin zihninde belirli önvarsayımların mevcut olduğunu ifade eder.

Ankara’da Cebeci hapisanesine varıncaya dek paltunun cebinde bayram şekerleri paketlerinin bulunduğunu fark etmedim (s. 55).

>> Öznenin paltosunun cebinde bayram şekerleri paketleri var.

Arabayla çabuk gidilirdi, fakat yayan gideceğimize memnun oldum (s. 55).

>> Yayan gidecekler.

Gerçi tarih babası Herodot'un oralı olduğunu biliyordum (s. 83).

>> Herodot oralıdır (Bodrum).

c. Olgusal Olmayan Önvarsayım

Olgusal önvarsayımlarla benzer şekilde eylemlere dayalı olup olgusal olmayan önvarsayım örnekleri de görülmektedir. *Hayal et-, düşle-, rol yap-* gibi eylemler gerçek olmayan varsayımları ortaya çıkarır (Yule, 1996, 29).

Eskiden beri Bodrum kalesinden bir zindanmış gibi söz edilirdi (s. 83).

>> Bodrum Kalesi bir zindan değildi.

Ben onu kelli felli, yaşlı bir adam sanıyordum (s. 112).

>> Kelli felli, yaşlı bir adam değildi.

Hatta çoğalan dünya nüfusunun beslenmesinin bu deniz yaratıklarıyla kolayca başarılacağı düşünülüyor (s. 210).

>> Çoğalan dünya nüfusunun beslenmesi bu deniz yaratıklarıyla kolayca başarılabilir.

ç. Sözlüksel Önvarsayım

Önvarsayımın bu türünde tümcede yer alan kimi sözcükler ikinci bir bilgiyi de beraberinde getirir. Yule (1996, s. 28), “Bir biçimin ileri sürülen anlamı ile kullanımı, geleneksel olarak başka bir anlamın anlaşıldığı önvarsayımı ile yorumlanır. Örneğin birinin bir şeyi başardığını ve başarmadığını söylediğiniz her iki durumda da o kişinin bahsedilen şeyi denediği yönünde bir önvarsayım vardır.” der.

Ne var ki, sürgünlük araya girdi, çeviriyi bırakmak zorunda kaldım (s. 31).

>> Bir çeviri yapıyordu.

O subay bana güvenerek, tıraş olayım diye beni serbest bırakmıştı (s. 111).

>> Konuşur tutsaktır.

Yine çamların karanlığına daldık (s. 121).

>> Konuşur, daha önce de çamların karanlığına dalmıştı.

d. Yapısal Önvarsayım

Konuşur, belirli sözcük ve deyimlerin yanı sıra çeşitli tümce yapıları ile dinleyici açısından doğru kabul edilen bilgileri ortaya koyabilir. Soru sözcükleri ile kurulan tümceler veya çeşitli belirteçler bu yapılara örnek olarak verilebilir. Yule (1996, s. 29) bu izahı “Ne zaman ayrıldı? >> Gitti (önvarsayım)” ve “Bisikleti nereden aldın? >> Bisiklet satın aldın. (önvarsayım)” tümceleri ile örnekler.

Sekiz on Türk, onu nereden ve kimden satın almışlarsa almışlar, onu İstanbul'a götürmek istiyorlardı (s. 46).

>> Sekiz on Türk onu satın almış.

Hapishaneye varınca beni Zekeriya'dan ayırdılar (s. 59).

>> Hapishaneye gittiler.

Ben geldikten sonra jandarma dairesinden ne zaman Bodrum'a gideceğimi sordular (s. 97).

>> Konuşur Bodrum'a gidecek.

e. Karşıolgusal Önvarsayım

Karşıolgusalılık, bilinen bir gerçekliğin karşıtında yer alır. Karşıolgusal dünya, olgusal ve olgusal olmayan (olgusalılık dışı) dünyadan farklı, olgusal olarak yorumlanamayan olası bir dünyadır (Belek, 2023b, s. 73). Bu tür yapılarda önvarsayımların sadece doğru olmaması değil aynı zamanda doğru olanın zıttı yani gerçeğe aykırı bir bilgi ileri sürüldüğü görülür. Yule (1996, s. 30) bu önvarsayım türünü “Eğer arkadaşım olsaydın bana yardım ederdin. >> Arkadaşım değilsin. (önvarsayım)” tümcesi ile örnekler.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Avrupa'ya böyle bir sual soruluydu, cevap ancak şöyle olabilirdi (s. 12).

>> Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Avrupa'ya böyle bir sual sorulmadı.

Ama böyle ismarlama yazıda kime yazdığımı bilseydim, onun anlayışına göre belki hatır için bu halı da işlerdim (s. 124).

>> Konuşur, ismarlama yazıyı kime yazdığımı bilmiyor.

O dakikada gönlümün ateşine denk, yaylanabilen bacaklarım olsaydı, kale kayasının ucunda dinlediğim yerden hızımı alarak, “Beni de al!” diye bağırıp yelkenlerin arasına fırlayacaktım (s. 178).

>> O dakikada gönlünün ateşine denk, yaylanabilen bacakları yoktu.

Önvarsayım Tetikleyicileri

Konuşur ve dinleyici arasında aktarımı sağlanan ön kabuller, tümcede açıkça gösterilmez. Bu durumda tümcede bu aktarımı hatırlatmak, sezdirmek veya söz konusu bilgiye çağrışım yapmak üzere çeşitli unsurlara başvurulur. Bu işlevdeki göstericiler biçimbirimsel, sözlüksel veya yapısal bir konumda karşımıza çıkabilir. Konu üzerine çalışan araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Beaver (1996, s. 3), Levinson (1983, s. 181) tarafından hazırlanan çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Zeevat'ın (2002, 61) tanımlaması ile önvarsayım tetikleyicileri bir grup sözcüksel ögenin, sözdizimsel yapıların ve tonlama fenomenlerinin yorumlanmasının sonuçlarını tekdüze olarak karakterize eden unsurlardır. Karaoğlu (2022, s. 195) da önvarsayım tetikleyicilerinin bilginin veya düşüncenin dile aktarılması ile ortaya çıktığını ve bu çerçevede bazı sözcüklerin ve yapıların önvarsayım kaynağı olarak ayrışarak önvarsayımı taşıdığını ifade eder.

Konu üzerine hazırlanan çalışmalarda farklı terminolojiler tercih edilse de önvarsayım tetikleyicileri temelde biçimsel unsurlar, sözlüksel parçalar ve tümcenin yapısındaki belirli kullanımlar ile ilişkilendirilir. Örneğin Bozdoğan (2022), önvarsayım tetikleyicilerini *varoluşsal önvarsayım tetikleyicileri*, *sözlüksel önvarsayım tetikleyicileri* ve *yapısal önvarsayım tetikleyicileri* olmak üzere üç sınıfta ele alırken; Hirik (2023b) *morfolojik yapılarla kurulan göstericiler*, *sözlüksel yapılarla kurulan göstericiler* ve *sözdizimsel yapılarla kurulan göstericiler* olmak üzere üç ana çatı altında toplayıp detaylandırmış, Karaoğlu (2022) ise *sözlüksel* ve *sözdizimsel* düzeyde ele almıştır.

a. Varoluşsal Önvarsayım Tetikleyicileri

Varoluşsal önvarsayım tetikleyicileri tümcede işaret edilen bazı kavramların varlığına dair dinleyiciye bilgiyi aktarmaya yarar. Bozdoğan (2022, s. 39) varoluşsal önvarsayımların iyelik yapılarında, özel adlarda ve belirtili isim tamlamalarında, diğer bir ifadeyle kesin tanımlamalarda ortaya çıktığını ifade eder. Çalışmada örneklem olarak ele alınan *Mavi Sürgün* adlı eserde çeşitli varoluşsal önvarsayım tetikleyicilerini çokça örneklemek mümkündür. Bilhassa aitlik ekleri ve isim tamlamaları bu hususta büyük bir örneklem oluşturur.

(1) Başım¹daki kalpak çöktü (s. 17).

(a) >> Başımda kalpak vardı.

Bu tümcede (1) aitlik eki, bir önvarsayım tetikleyicisidir.

(2) Annemin Taksim'deki binasının ilk katını bir İngiliz subayı işgal etmişti (s. 19).

(a) >> Annemin Taksim'de binası var. / Annemin binası Taksim'dedir.

(b) >> Annemin binasının birden çok katı var.

Bu tümcede (2) ise biri aitlik eki (a) ve diğeri isim tamlaması (b) ile olmak üzere iki önvarsayım yer almaktadır.

(3) Sansür, resmi inceler ve basılmasına izin verildiğine dair, resmin üzerine damgasını basardı. (s. 33)

(a) >> Sansürün damgası var.

Tamlayanı düşmüş isim tamlaması olarak “damgası” ifadesiyle bir isim tamlamasının (a) önvarsayım tetikleyicisi olduğu görülmektedir.

(4) Zekeriya'nın Resimli Hafta dergisine birkaç yazı birden verirdi (s. 66).

(a) >> Zekeriya'nın Resimli Hafta adlı bir dergisi var.

Bu tümcenin (3) önvarsayım tetikleyicisi de yukarıdaki örneklere benzer şekilde bir isim tamlamasıdır (a).

b. Sözlüksel Önvarsayım Tetikleyicileri

Bu grubu oluşturan önvarsayım tetikleyicileri, sözlüksel unsurlar hâlinde örneklenmektedir. Bunlar taşıdıkları ve tümceye kattıkları anlamla ilişkili olarak eylemler, belirteçler vd. sözcük türleridir. Hirik (2023b) bu grubu adlar, eylemler, belirteçler ve soru sözcükleri olarak alt başlıklar şeklinde detaylandırırken Bozdoğan'ın (2022, s. 38) sınıflandırmasında şu alt başlıklar yer almaktadır: dolaylı eylemler, önermesel tutum eylemleri, eylemlerin durum değişimi, uzlaşım sal ögeler, önermesel niceleyiciler, yinelemeler, yargılama eylemleri.

(1) Her iki kapının ikişer kanadı alabildiğine açık olduğu için, mahkeme odasının içini ayan beyan görebiliyordum.

(a) >> Mahkeme odasının içine baktım.

Bu tümcede (1) yer alan “görebiliyordum” ifadesi dolaylı eylemlere (a) örnek olarak gösterilebilir.

Sözlüksel olarak eylemler, önvarsayım tetikleyicileri olabilir.

(2) O devirde tarihin hep yinelemelerden ibaret olduğu sanılıyordu (s. 12).

(a) >> O devirde tarih hep yinelemelerden ibaret değildi.

(3) Ey okuyucum, kaymakamın sözlerini duyunca sevinçten kalkıp dans ettiğimi veya başımda sevinç zillerinin çaldığını sanırsınız değil mi?

(a) >> Konuşur dans etmedi.

Bu tümcelelerin (2, 3) önvarsayım tetikleyicisi “san-”, kullanıldığı tümcedeki önermenin doğru olmadığını gösteren olgusal olmayan eylem durumundadır. Kullanılan sözcüğe bağlı olarak ileri sürülen ifadenin gerçekleştiğini gösteren eylemler de tümcede önvarsayım tetikleyicisi olarak karşılık bulabilir. Bunlar olgusal eylemlerdir.

(4) Ben Cebeci'deyken Zekeriya'nın Sinop'a vardığını ve Sinop şehrinin içinde serbest kaldığını duydum (s. 150).

(a) >> Konuşur Cebeci'deyken Zekeriya Sinop'a vardı ve Sinop şehrinin içinde serbest kaldı.

(5) O duvarın dış tarafında, duvarın dibinde bir bomba patlattıklarını ertesi günü öğrendim (s. 161).

(a) >> O duvarın dış tarafında, duvarın dibinde bir bomba patlattılar.

(b) >> Konuşmadan bir önceki gün duvarın dibinde bir bomba patlattılar.

Yukarıdaki tümcelerde sözlüksel olarak “öğren-” (4) ve “duy- ” (5) eylemleri ile olgusal eylem (a) örneklenmektedir. Ancak bunun yanı sıra tümcedeki (5) zaman bildiren belirteç (b) “ertesi günü” de ikinci bir önvarsayımı göstermektedir.

Eylemler başlığı altında, durum değişimlerini ifade eden sözcükler de önvarsayım tetikleyicisi olarak görülebilir.

(6) Ne var ki sürgünlük araya girdi, çeviriyi bırakmak zorunda kaldım (s. 31).

(a) >> Özne sürgünden önce çeviri yapıyordu.

(7) Sıra beklemekten vazgeçtim ve kalkıp jandarma dairesine döndüm (s. 111).

(a) >> Konuşur sıra bekliyordu.

(b) >> Konuşur jandarma dairesinde değildi.

Yukarıdaki tümcelerde “bırak-” (6) ve “vazgeç-” (7) sözcükleri, eylemlerin durum değişimine işaret etmektedir.

(8) Hemen herif cebinden bir düdüğü çıkartıp aceleyle öttürdü (s. 20).

(a) >> Öznenin cebinde düdüğü var.

(9) Her basacağımız karikatürün ilk önce taslağını bir kâğıda çizip işgal kuvvetlerinin sansürüne gönderirdik. (s. 33)

(a) >> Hiçbir karikatür sansüre gönderilmeden basılmazdı.

(10) Oralarda dünyanın başka hiçbir yerinde bulunmayan buhur (günnük ağacı: Liquidambar styraxiflua) ormanları da vardır. (s. 215)

(a) >> Buhur ormanları sadece bahsi geçen yerde bulunur.

Yukarıdaki tümcelerde “her” (9) ve “başka hiçbir yerde” (10) ifadesi önvarsayım tetikleyicisi olarak görev üstlenmiştir.

(11) Anahtarları satıcılara vereceğime, dışçıyı bir daha görmeyi tasarladım (s. 39).

(a) >> Konuşur, dışçıyı daha önce de gördü.

(12) Onun bu yoldaki inancı pek hoşuma gidiyor ve bende umutlar uyandırıyor da, onun daha önce bir kere fena hâlde yanıldığını görmüştüm (s. 58).

(a) >> Bahsedilen kişi daha önce yanıldı.

Yukarıdaki tümcelerde geçen “bir daha” (11) ve “daha önce” (12) belirteçleri bu eylemlerin en az iki kere gerçekleştiğine/gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle bu tümceler önvarsayım tetikleyicilerinden yinelenmeleri örneklenmektedir.

c. Yapısal Önvarsayım Tetikleyicileri

Yapısal önvarsayım tetikleyicileri, tümcenin yapısında görülen belli tercihler neticesinde ortaya çıkar. Elbette yapısında birden çok şekil bulunan tümceler basit tümcelere nazaran daha çok bilgi ihtiva etmektedir. Türkçenin tümce yapısının esnekliği de bu hususta çok sayıda örneğin tespit edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Hirik (2023b, s. 112) bu tür göstericileri sözdizimsel olarak nitelendirirken aynı zamanda tümcelere başka varlık adları eklendikçe birden fazla eylem barındıran tümcelerde önvarsayım göstergelerinin arttığını ve tümcedeki hareket sayısı arttıkça önvarsayım bilgisinin de arttığını ifade etmektedir. Bozdoğan (2022, s. 38) ise çalışmasında yer alan sınıflandırmada şu alt başlıklar yer vermektedir: 5N1K soruları, ad eylemler ve ortaçlarla kurulan yan tümceler, belirteç tümcecikleri, karşılaştırmalı yapılar, karşıolgusal koşullar, kısıtlayıcı olmayan yan tümceler.

(1) O sayfaları neden alıkoyduğunu bir türlü anlayamadım gitti (s. 81).

(a) >> Bahsedilen kişi, o sayfaları alıkoydu.

(2) Bu denizi, bu ağaç gövdesini ben ne zaman, nerede gördüm de şimdi tanıdım, diye kendi kendime sorasım geliyordu (s. 164).

(a) Konuşur, bahsi geçen denizi ve ağaç gövdesini daha önce gördüğünü düşünüyor.

Yukarıdaki tümcelerde (1, 2) yan tümcelerin birer ögesi olarak yer alan soru sözcükleri, 5N1K şeklinde adlandırılan bu sözcüklerin birer önvarsayım tetikleyicisi olarak kullanımına örnek teşkil etmektedir. Ek olarak Hirik (2023b, s. 111) soru sözcükleriyle kurulan bu tür tümcelerin özellikle geçmiş zaman çekiminde önvarsayım işaret ettiğini belirtir. Nitekim yukarıdaki tümcelerde de bu durum örneklenmektedir.

(3) Onlar da yerdeki fukara kadar işkence çekmekteydiler (s. 18).

(a) >> Yerdeki fukara işkence çekiyordu.

Bu tümcede (3) “-A kadar” yapısının yanı sıra “*da* bağlacı” da yineleme yoluyla kullanılmış bir önvarsayım tetikleyicisidir.

(4) Sözlerin böylesi on - on bir yaşındaki Türk kızlarına bile söyleniyordu (s. 16).

(a) >> Bahsedilen sözler yalnızca yetişkin Türk kızlarına söylenmiyordu.

(b) >> On - on bir yaşındaki Türk kızları bu sözlerin söylenebileceği son kişilerdir.

Bu örnek (4) üzerinde bir hususa daha değinmek gerekir. “Bile” sözcüğü tümceye kattığı anlam vesilesiyle aynı zamanda bir sıralama da belirtmektedir. Korkut (2012, s. 150) bu kullanım değerini “düşünülebilecek en son (en şaşırtıcı) durum, olgu, kişi” şeklinde tanımlamıştır. Bu anlamdan hareketle aynı tümce ikinci bir varsayım (b) da işaret eder.

(5) Tabanda koca demir halkalar olduğuna göre, burası herhâlde insanların hapsedilmesine mahsus bir yerdi.

(a) >> İnsanların hapsedilmesi için demir halkalar kullanılıyordu.

Tümcede (5) belirteç görevindeki unsurda görülen “-A göre” edatı da tümcenin bildirdiği yargıya dair bir arka plan bilgisini gösteren sözlüksel bir önvarsayım tetikleyicisi (b) olarak örneklenmektedir.

(6) Yeryüzünde savaşa son verecek olan Birinci Dünya Savaşı henüz bitmişti (s. 11).

(a) >> Birinci Dünya Savaşı, yeryüzünde savaşa son verecekti.

(7) Denizi görmeden önce ona yaklaşmakta olduğumu, onun müjdecisi olan rüzgârdan, havadan bir de bitkilerin başkalaşmasından hemen anladım (s. 141).

(a) >> Bitkiler başkalaşıyor.

(b) >> Konuşur henüz denizi görmedi.

(c) >> Rüzgâr, denize yaklaştığını işaret eder.

Yukarıdaki tümcelerde yer alan eylemsilerden hareketle belli önvarsayımlara ulaşmak mümkündür. Buna göre “Birinci Dünya Savaşı’nın biteceği” (6) bir ortaçtan ve “bitkilerin başkalaşması” (7) bir ad eylemden hareketle örtülü bir şekilde okuyucuya ulaştırılmıştır. Ayrıca tümcede (7) bir belirteç tümceciği (b) ve kısıtlayıcı olmayan sıfat tümcesi (c) şeklindeki önvarsayım tetikleyicileri de örneklenmektedir.

(8) Birinci Dünya Savaşı’ndan hemen önce, artık fen bulacağını buldu, ondan sonra şaşılacak yepyeni keşifler ve icatların yapılamayacağı sanılıyordu (s. 11).

(a) >> Birinci Dünya Savaşı gerçekleşti.

(9) O günden sonra basma izni için sansüre gönderilecek bütün resimlerin iki nüsha olarak çıkmaz mürekkeple yapılmasını; bir nüshasının sansürde kalacağını ilan ettiler (s. 35).

(a) >> Daha önce sansüre tek nüsha gönderiliyordu.

(b) >> Daha önce basma izni için çıkmaz mürekkep kullanılmıyordu.

Tümcede örtük anlam olarak önvarsayımları okuyucuya ileten unsurlardan biri de belirteçlerdir. Yukarıdaki tümcelerde de “hemen önce” (8) ve “-den sonra” (9) ifadeleri birlikte kullanıldıkları sözcüklerle birlikte birer belirteç tümceciği oluşturmuş, bu vesileyle de önvarsayım tetikleyicisi görevi üstlenmişlerdir.

(10) Maddeyi tanımlayan o günün fizikçilerine karşılık bugünkü fizikçileri metafizikçi saymak gerek (s. 11).

(a) >> Bugünkü fizikçiler öncekilerden daha iyi.

(11) Ama hiçbir zaman 1918-1921 sıralarında olduğu kadar önem kazanmamıştı (s. 14).

(a) >> Bahsedilen olayın en önemli olduğu dönem 1918-1921 sıralarıydı.

(12) Çünkü toplum kişisel tepkilerden çok, ordu hâlinde toplu tepkiler bekliyordu (s. 19).

(a) >> Toplum kişisel tepkileri, toplu tepkilere göre daha az istiyor.

Dil çeşitli ifadelerle kavramlar arasında karşılaştırma yapma imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla bu türden bir ögenin tümcede yer aldığı durumlarda bir örtük anlam da beraberinde gelir. “-A karşılık” (10), “kadar” (11) ve “-DAn çok” (12) ifadeleri karşılaştırmalı yapılar kurarak önvarsayım tetikleyicisi olarak tümceye arka planda yer alan farklı bilgileri de yüklemiştir.

(13) O işgal yıllarının ağır loşluğu şehre öyle bir sindi ki, orada görececek akraba ve can arkadaşlar olmasa, orasını kırk yıl görmesem göresim gelmez (s. 25).

(a) >> Geçmişte işgal edilen bölgede konuşurun akraba ve arkadaşları var.

(b) >> Bahsedilen bölge geçmişte işgal edilmiş.

(c) >> Bahsedilen bölgede hâlâ geçmiş işgalin izleri var.

(14) Ağır ağır büyüyen meşe ağacı mı yetiştiriyoruz yahu (s. 30)?

(a) >> Meşe ağacı ağır ağır büyür.

(15) Kaptana vapuru kiralayan adamın kardeşi olduğumu ve mademki dönüşte Tekirdağ'a uğranacağı söylenmişti, oraya uğramak gerektiğini söyledim (s. 45).

(a) >> Konuşurun abisi kaptana vapuru kiralayan kişidir.

(b) >> Dönüşte Tekirdağ'a uğrayacaklar.

(c) >> Tekirdağ'a uğramaları gerekiyor.

Yukarıdaki tümcelerde (14, 15) “-An ortaç eki” tümcenin tamamlayıcı bir ögesi içinde yer almakta ve tümcedeki temel yargının yanı sıra ikincil bir bilgi saklamaktadır. Kısıtlayıcı olmayan sıfat tümceleri şeklinde adlandırılan bu tür önvarsayım tetikleyicileri yukarıdaki tümcelere örneklenmektedir.

(16) Ceketler acele ilikleniyor, baştaki kalpaklar düzeltiliyor, ayaklar kavuşturulup düz duruluyor, yüzlere bir ciddilik veriliyordu (s. 71).

(a) >> Ceketleri ilikli değil.

(b) >> Başlarındaki kalpaklar düzensiz.

(c) >> Duruşları düz değil.

(d) >> Yüzlerinde ciddiyetsiz bir ifade var.

Yukarıdaki tümce (16), tartışılmaz birtakım doğruları bünyesinde barındıran uzlaşımsal öğeleri örneklemektedir.

(17) Bir mahkemede savcı beni, “Tanımadığı insanlarla konuşur” diye suçlamıştı (s. 90).

(a) >> Bağlam içinde, kişinin tanımadığı insanlarla konuşması suç olarak addedilmektedir.

Bu tümce (17) ise “suçla-” eylemi vasıtasıyla önvarsayım tetikleyicilerine yargılama eylemleri yönünden örnek olmaktadır.

(18) Kısa bir müddet sonra Ankara'ya bambaşka koşullar altında bir ikinci kez gideceğimi söyleselerdi, hiç inanmazdım (s. 25).

(a) >> Ankara'ya tekrar gideceğini daha önce söylemediler.

(b) >> Konuşur, daha önce Ankara'ya gitti.

(c) >> Konuşur daha önce Ankara'ya gittiğinde koşulları daha farklıydı.

(19) O duvarın enine boyuna “Rubens”in ya da “Greco”nun bir tablosu konsaydı bana yine de manzara kapalı gelirdi (s. 105).

(a) >> O duvarda Rubens'in veya Greco'nun bir tablosu yok.

(b) >> Manzara, mevcut hâliyle kapalı geliyor.

Şart kipinin kullanımına göre yüklediği anlamlardan biri de birlikte kullanıldığı eylemin gerçekleşmediğidir. Bu durumda şart kipinin bilhassa birleşik yapıli kullanımlarında bir olumsuzluk anlamı da yer alır. Tümcede yan tümce olarak yer alan bu unsur aynı zamanda gerçekleşmeyen olayı da aktarmaktadır. Konu üzerine hazırlanan çalışmalarda bu tür önvarsayım tetikleyicileri karşıolgusal koşullar şeklinde adlandırılmaktadır.

Sonuç

Çalışmada önvarsayım kavramı, Halikarnas Balıkcısı'nın "Mavi Sürgün" adlı eserinden hareketle incelenmiş ve bu doğrultuda önvarsayım türleri ve tetikleyicileri örneklenmiştir. Tümcede dinleyiciye/okuyucuya bildiği varsayılan arka plan bilgilerini çeşitli şekillerde ileten önvarsayım tetikleyicileri, ortaya çıkış durumlarına göre *varoluşsal*, *sözlüksel* ve *yapısal* olmak üzere üç ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Buna göre;

- i. Varoluşsal önvarsayım tetikleyicileri *aitlik eki* ve isim tamlamasının bir unsuru olarak karşımıza çıkan *iyelik eki* vasıtasıyla olmak üzere daha çok biçimbirimsel unsurlar ekseninde görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışmada bir önvarsayım tetikleyicisi olarak örneklenen *olmak* eylemi de çeşitli nesne veya kavramların varlığına işaret ettiği için bu gruba dâhil edilmelidir.
- ii. Sözlüksel önvarsayım tetikleyicilerinin sözcük türleri merkezli olduğu görülmektedir. Bu tür, her ne kadar temelde sözcük türlerine dayanıyor olsa da her bir sözcük türü anlamlarına göre önvarsayımın türünü belirleyen farklılıklara sahiptir. Bu sözcük türleri içinde sıklıkla eylemlerin önvarsayım tetikleyicisi olarak görev üslendiği görülmektedir. Eylemlerin yanı sıra sıfatlar ve belirteçlerin de bu görevde kullanıldığı tümceler de örneklenmektedir.
- iii. Yapısal önvarsayım tetikleyicileri ise sözcük boyutunu aşarak tümcenin belli bir bölümündeki veya tümündeki yapısal değişiklikleri esas alır. Bunlar; soru sözcükleri, eylemsiler, yan tümceler, edatlar ve şart kipi olarak örneklenmektedir. 5N1K soru sözcükleri her ne kadar birer sözlüksel unsur olsa da tümcede genellikle bir yan tümce ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tümcelerın yapısını oluşturan unsurların sayısı arttıkça tümcenin aktarmak istediği bilginin daha ayrıntılı olacağı ve ilettiği önvarsayım sayısının artabileceği de görülmektedir. Çalışmada ele alınan tümceler de bu durumu örnekler niteliktedir. Buna bağlı olarak bir tümce yukarıda bahsi geçen üç tür önvarsayım tetikleyicisinin iki veya üçünü de aynı anda bünyesinde barındırabilmektedir. Eserden hareketle *varoluşsal önvarsayım*, *olgusal önvarsayım*, *olgusal olmayan önvarsayım*, *sözlüksel önvarsayım*, *yapısal önvarsayım*, *karşıolgusal önvarsayım* ve *çıkartımsal önvarsayım* olmak üzere yedi tür örneklenmiştir.

Dilin imkânlarının elverdiği ölçüde, en tasarruflu ifadeyi kullanma temayülünde bir dil olan Türkçenin bu örtük anlatım yollarını fazlasıyla bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bununla ilişkili olarak da önvarsayım kavramının konuşur veya yazarların gerek yazılı gerekse sözlü iletişimde sıklıkla başvurduğu ifade yöntemlerinden biri olduğu söylenebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu makale tek yazarlı olduğu için yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması teşkil edecek bir durum yoktur.

Kaynaklar

- Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin abc'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aydoğdu, Ö. (2023). “Çanakkale Şehitlerine” şiirinde önvarsayım ve önvarsayım tetikleyicileri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1408-1432. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327905>
- Beaver, D. I. (1996). Presupposition. In *The Handbook of Logic and Language*. North-Holland.
- Belek, B. (2023a). Türkçede gerektirim, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Belek, B. (2023b). Türkçede gerektirim ve karşıolgusallık ilişkisi. *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 1, 65-76. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8091185>
- Bozdoğan, N. (2022). Önvarsayım ve Türkçede önvarsayım tetikleyicileri, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Halikarnas Balıkcısı (2008). *Mavi Sürgün*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Heim, I. (1990). Presupposition projection. In *Reader for the nijmegen workshop on presupposition, lexical meaning, and discourse processes*. University of Nijmegen.
- Hirik, S. (2023a). Tarihî metinlerde önvarsayımın görünümü: Kül Tigin Yazıtı. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 350-365. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1325580>
- Hirik, S. (2023b). Türkçede önvarsayım ve önvarsayım göstericileri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 91-116. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1300638>
- İmer K., Kocaman A., Özsoy S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İşsever, S. (1995). *Türkçe metinlerdeki bağlantı öğelerinin metinbilim ve kullanımbilim açısından işlevleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kamp, H. (2013). The importance of presupposition. In *Meaning and the Dynamics of Interpretation*, Leiden: Brill, 455-501.
- Karaoğlu, S. (2022). Risâletü'n-Nushiyye'de önvarsayım tetikleyicilerinin çözümlenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı), 191-210. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1053034>.
- Korkut, E. (2012). Bile kullanım değerleri “bile” kullanımında önvarsayımlar ve imalı anlamlar. *Turkish Studies*. 7(4), 145-162.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seuren, P. A. (1994). Presupposition. In *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. London: Pergamon Press, 6, 3311-3320.
- Yılmaz, E. (2021). Önvarsayım (presupposition) konusuna edimbilimsel yaklaşım. *XVI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 26-27 Eylül 2021, 112-118.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.
- Zeevat, H. (2002). Explaining presupposition triggers. *Information sharing: Reference and Presupposition in Language Generation and Interpretation*, 61-87.

Extended Abstract

Introduction

Language is structurally and semantically more powerful than it appears. One of the indicators of this is implicit meaning. Message transfer is not always provided explicitly. In the message transfer between the sender and the receiver, there is implicit information other than what is explicitly stated in the utterance. In written and spoken expression, the information possessed by the sender and the receiver at the same time is revealed through these implicit expressions. If the receiver and sender have prior knowledge, this information may not be included in the sentence. This information is called presupposition. If a sentence contains a presupposition trigger, there are two informations in that sentence: One is knowledge and one is presupposition. In addition, a sentence can contain more than one implicit meaning.

In this study, this concept was addressed in a semantic dimension. This concept is not only related to language but also to philosophy and logic. Language studies started more recently than others. However, data from different areas also show that the concept dates back to ancient times. When considered in terms of language, the presupposition is revealed in relation to the discourse. This also depends on its pragmatic function.

Presuppositions are not present in the surface structure of sentences, so they require various elements to take on this implicit meaning. This raises the question of how presuppositions arise. The answer lies in the characteristics of the context and the sender-receiver relationship. For example, in the sentence “I came from Istanbul today,” the presupposition “I was in Istanbul before (yesterday, the day before, etc.)” is revealed through the adverb “today”.

In this study, the subject of presupposition was aimed to be examined with the help of written literary works. Accordingly, presupposition triggers are explained and exemplified through an example. The aim of this method is to obtain general information on a subject.

Method

In the research, one of the works of Turkish literature was discussed. A work in the novel genre was particularly preferred. Thus, there are more elements of cohesion in the text and thus the text contains more implicit meanings and references. The novel in question has been scanned and sentences containing presupposition information have been identified. The presupposition triggers in these sentences are shown and the hidden meanings implied in this way are explained. Finally, the presupposition triggers obtained from the novel were classified.

Findings

In various studies, the presuppositions hidden in the meaning of sentences have been classified depending on the way they appear and the types of presuppositions have been revealed. These types are *existential presupposition*, *factual presupposition*, *non-factual presupposition*, *lexical presupposition*, *structural presupposition*, and *counterfactual presupposition*. Presupposition types and presupposition triggers are directly related to each other. Accordingly, three types of presupposition triggers emerge. The first of these is existential presupposition triggers. It usually occurs with possessive suffixes and noun phrases. It is possible to give an example of this situation: The presupposition of the sentence “I forgot my book at home” is “The subject has a book”. That is, a sentence has more than one meaning.

The second type of presupposition triggers are lexical. In such sentences, words are used to give implicit meaning. These words can be verbs, adverbs or any other type of word. The following example is suitable for this situation: There is second meaning in the sentence “You forgot to call me again”. This sentence also means, “You forgot to call me before”. This is a lexical presupposition.

Because here the element that gives the presupposition information is the word “again” and “again” is a determiner.

The third type of presupposition triggers are structural presupposition triggers. In this type of presupposition, structures broader than words and in sentence structure are used. Structural presupposition triggers emerge as a result of certain choices in the structure of the sentence. Some of the presupposition triggers seen in sentence structure are: question words, verbal nouns, comparatives, and subordinate clauses. For example, there is another piece of information in the sentence “If I didn't have an exam tomorrow, I would watch a movie”. This information is that the subject has an exam tomorrow. What gives this information is the conditional suffix in the structure of the sentence. Another example: There is another piece of information in the sentence, “I haven't seen her since yesterday”. Accordingly, the subject last saw the person she is talking about yesterday. What gives this information is the adverb of time in the structure of the sentence.

A sentence can contain more than one presupposition trigger. The more complex the sentence structure, the more presuppositions it can contain.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The study generally reveals the types of presuppositions and examples related to this subject. According to their emergence situations presupposition triggers have been evaluated under three separate headings: existential, lexical and structural. There are many example sentences in all three types. Existential presupposition triggers appear as an element of the possessive suffix and noun phrase. Lexical presupposition triggers appear to be centered on word types. Although this type is basically based on word types, each word type has differences that determine the type of presupposition. Structural presupposition triggers are based on structural changes in a certain part or the entire sentence. These are exemplified as question words, verbals, clauses, prepositions and conditional mood.

As the elements that make up the structure of sentences increase, the number of presuppositions they convey also increases. In other words, as the number of elements in the structure of the sentence increases, the information that the sentence wants to convey becomes more detailed. The sentences discussed in the study also exemplify this situation. Accordingly, a sentence can simultaneously contain two or three of the three types of presupposition triggers mentioned above. There is a tendency to use the least effort law, as much as the possibilities of the language enable. That's why it makes great use of implicit meanings. In relation to this, it is seen that the concept of presupposition is one of the expression methods frequently used by speakers or writers in both written and oral communication.